

О. І. Ткаченко,
аспірант кафедри права
та законотворчого процесу ХарРІ НАДУ,
м. Харків

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА, ПРОБЛЕМИ ІНВАЛІДНОСТІ

Досліджено інструменти соціальної політики щодо соціального захисту громадян. Розглянуто обґрунтовані вдосконалення механізмів соціального захисту населення, проблеми інвалідності та підвищення рівня життя громадян в сучасних умовах.

Ключові слова: соціальна політика, інструменти соціальної політики, державна соціальна політика, інваліди, соціальна допомога, соціальне обслуговування, соціальна захищеність.

В останнє десятиріччя соціальна політика багатьох європейських країн стосовно осіб з інвалідністю зазнала суттєвих змін. Відношення до цієї соціальної групи людей як до пацієнтів, якими необхідно лише опікуватися і які не можуть долучатися до активного суспільного життя, змінилося на ставлення як до повноправних членів суспільства, які мають рівні права з іншими громадянами країни.

Дослідженням у цій сфері присвячено значну кількість наукових робіт таких вчених, як О. Іванова, В. Куцевич, Е. Ліанова, О. Палій, Т. Савонюк, Ю. Складенко, В. Скуратівський, Лоренд Уолтер, Е. Холостова та ін. На їхню думку, чимало країн, в тому числі й Україна, при формуванні державної соціальної політики стосовно людей з інвалідністю не враховують цих змін, надають пріоритетного значення «медичному», а не «соціальному» підходу до проблеми, що позначається на змісті та якості заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків «інвалідності». І найголовніше – це не сприяє ширшому залученню людей з інвалідністю до участі в суспільному житті, реалізації їхніх прав як громадян країни [1; 3; 6; 16-17; 20]. При цьому питання стосовно трансформації системи соціального захисту населення, в тому числі активної його частини, в умовах глобальної фінансово-економічної кризи залишаються малодослідженими.

Метою статті є забезпечення комплексного підходу щодо створення умов,

які б сприяли реалізації прав осіб з інвалідністю на рівні з іншими громадянами країни. Для цього потрібно здолати існуючі бар'єри невлаштованого соціуму, удосконалити законодавство і посилити контроль за його дотриманням, змінити у ряді випадків ставлення суспільства до проблеми інвалідності.

Політика держави у цій сфері має базуватися на вже існуючих тенденціях світових інноваційних підходах до розв'язання проблем інвалідності, та кращому практичному досвіді.

Понад 650 млн людей в усьому світі мають інвалідність. Якщо додати до цього числа їх родини, то отримаємо близько двох мільярдів людей, які «живуть з інвалідністю, у кожному регіоні світу, в кожній країні є такі люди. Той факт, що вони найчастіше зустрічаються – з конкретними перешкодами і переживають подвійну дискримінацію, не викликає заперечення: їм відмовляють у реалізації їхніх основних прав, отримання освіти, вільному пересуванні, стабільному способі життя, доступі до інформації, зайнятості та працевлаштуванні, отриманні інших медичних послуг» [1, с. 55].

Упродовж багатьох років державна політика у багатьох країнах світу відносно людей змінювалась: вона пройшла шлях від звичайного догляду за особами з інвалідністю до надання їм можливості отримати освіту, займатися трудовою діяльністю, вести постійний, незалежний спосіб життя. Завдяки набутій освіті та одержаній реабілітації, люди з інвалідністю почали активніше виступати за зміну політики щодо цієї групи, створювати власні об'єднання. З'явилися нові концепції трактування «інвалідності», які нерідко визначали пріоритети вчасної соціальної політики. Так, після Другої світової війни з'явилися концепції інтеграції, включення осіб з інвалідністю у життя суспільства, що відображали не лише зародження, поширення та поглиблення у суспільстві потенційних можливостей людей з інвалідністю. Наприкінці 60-х рр. XX ст. у деяких країнах неурядові організації інвалідів ініціювали розробку нової концепції «інвалідності», що враховувала тісний зв'язок між обмеженнями, яких зазнає особа з інвалідністю, та ставленням суспільства до неї. Ця концепція в науковій і практичній діяльності мала умовну назву

«соціальна модель інвалідності» [17, с. 155].

Проте нині потреби даної соціальної групи людей не задовольняються повною мірою, їх законодавчо визначені права не завжди реалізуються.

Права людей з інвалідністю впродовж тривалого часу є предметом пильної уваги з боку Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій. З прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1982 р. Всесвітньої програми дій стосовно людей з інвалідністю було закладено підґрунтя для активізації роботи з профілактики, реабілітації та забезпечення осіб з інвалідністю в суспільному житті країн, їх рівноправності з іншими членами суспільства, покращання умов життя в результаті економічного і соціального розвитку. Крім того, «інвалідність була визначена як функція відносин між особами з інвалідністю та їхнім оточенням [2].

Перехід на позиції, в основі яких лежать права людини, одержав підтримку з боку ООН. Це засвідчують «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей інвалідів», викладені в Резолюції 48/96, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 20.12.1995 р. Вони розроблені з урахуванням досвіду, набутого під час проведення Організацією Об'єднаних Націй Десятиріччя інвалідів (1983 – 1992 рр.) й об'єднують змістовно 22 правила, які охоплюють усі об'єкти життя осіб з інвалідністю, передбачають здійснення постійних заходів по вирівнюванню їх можливостей в реалізації прав людини.

Ці правила відіграли значну роль у формуванні цілеспрямованої політики й практики багатьох країн світу у сфері подолання проблем людей з інвалідністю.

Дотримання принципів, викладених у них, сприяло набуттю й поширенню успішного досвіду щодо забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю як громадян держави. Самі ж особи з інвалідністю отримали можливість висловлювати свої почуття щодо неповноцінності та несправедливості соціального становища мовою правозахисних норм. А громадські неурядові організації, які займаються проблемами захисту прав людини, почали виявляти більше уваги до цієї проблеми й активніше виступати

в ролі правозахисників [6, с. 6-8].

Підсумовуючи набутий досвід та зважаючи на реальну необхідність його юридичного закріплення, активізації роботи із забезпечення всебічної та ефективної участі людей з інвалідністю в економічному, соціальному, культурному і політичному житті, Генеральна Асамблея ООН у грудні 2006 р. прийняла Конвенцію про права інвалідів, яка була відкрита для підписання 30.03.2007 р. Вона передбачила основні стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людей з інвалідністю. Згідно з цими стандартами люди з інвалідністю можуть нарівні з іншими включатись у загальний соціальний процес. Тепер у центрі уваги перебуває вже не «інвалідність», а сама людина з інвалідністю, яка має бути здатною, наскільки це можливо, самостійно жити в суспільстві [2].

У результаті розвитку суспільства, яке потребувало нових стратегій та підходів до проблем людей з інвалідністю, в останнє десятиріччя політика багатьох європейських країн стосовно осіб з інвалідністю суттєво змінилася. Ставлення до них як до пацієнтів, якими слід тільки опікуватися, які не долучаються до суспільства, змінилося на ставлення до них як до громадян країни, які мають ті ж самі права і для яких потрібно просто ліквідувати існуючі перешкоди, щоб вони стали рівноправними членами суспільства. Такими перешкодами є проблеми невлаштованого соціуму, недосконале законодавство та фізичне оточення.

Зміна акцентів при формуванні політики призвела до розгляду прав осіб з інвалідністю в комплексному підході, який забезпечує їхні основні свободи на рівні з іншими громадянами країни [16, с. 275].

Сьогодні є два стратегічні документи, які визначають міжнародну політику стосовно людей з інвалідністю: Конвенція ООН про права інвалідів та План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві – покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі у 2006 – 2015 рр.

При формуванні політики щодо людей з інвалідністю в Україні, звичайно, потрібно враховувати існуючі тенденції в міжнародній політиці та практиці, які

є більш інноваційними та прогресивними. На жаль, сучасна ідеологія України щодо людей з інвалідністю, яка відображена в чинному законодавстві та практиці його реалізації, не демонструє послідовності, системності в діях уряду щодо сутності розуміння та дотримання соціального підходу до проблем «інвалідності». Наша країна не має національної програми й стратегії підтримки осіб з інвалідністю, яка б передбачала поступову повну їх інтеграцію в життя суспільства [16, с. 327].

Державна політика має прямий вплив на суспільство, отже, коло людей, які беруть участь в її вироблені, має бути, як правило, численним і різноманітним. До цього кола чи групи осіб, які прямо або опосередковано зацікавлені в наслідках «політики», можуть належати органи державної влади, державні установи, широкий спектр недержавних організацій чи соціальних груп людей, дослідницькі центри, політичні партії, окремі громадяни. У демократичному суспільстві всі учасники розробки «державної політики» роблять спільно все можливе, щоб як найефективніше відстоювати ту альтернативну політику, якій вони віддають перевагу, наприклад, у діяльності відповідного державного органу, серед представників інших виконавчих чи законодавчих інституцій, засобів масової інформації.

Законодавство України не акцентує увагу на питаннях дотримання державними органами прав громадян з інвалідністю, а поняття «дискримінація» й досі не визначене жодними національним законодавчим актом.

Якщо говорити про соціальну політику щодо людей з інвалідністю, то необхідно розрізняти, з одного боку, дії держави, які вона повинна вживати для поліпшення умов реалізації права кожним окремим громадянином з інвалідністю, а з іншого – ідеологічно та стратегічно обґрунтовані дії самого руху людей з інвалідністю, стану та можливостей їхнього впливу на формування політики держави з метою досягнення позитивних змін.

Список використаних джерел

1. Бармашина Л. М. Формування середовища життєдіяльності для маломобільних груп населення / Л. М. Бармашина. – К. : Союз-реклама, 2000. –89 с.
2. Всесвітня програма дій ООН щодо інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю в

- резолуції № 37/52 від 03.12.1982 р. // Офіційний вісник України. – 1983. – № 1. – С. 27–39.
3. *Іванова О. Л.* Соціальна політика: теоретичні аспекти / О. Л. Іванова. – К. : Академія, 2003. – 107 с.
 4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
 5. Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів : постанова Кабінету Міністрів України та Міністерства праці та соціальної політики від 12.10.2000 р. № 1545 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 11 – С. 15–30.
 6. *Куцевич В. В.* Проектування середовища життєдіяльності з урахуванням потреб інвалідів / В. В. Куцевич // Будівництво України. – 1999. – № 3. – С. 5–11.
 7. Питання Фонду соціального захисту інвалідів : постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 р. № 954 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – С. 12–19.
 8. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки» від 30.04.2002 р. // Офіційний вісник України.-2002. – № 5. – С. 4–10.
 9. Право осіб з фізичними та розумовими вадами на професійне навчання, перекваліфікацію та соціальну реабілітацію : Закон України // Офіційний вісник України. – 2000. – № 3. – С. 15–20.
 10. Про внесення змін до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 05.07.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 6. – С. 3–13.
 11. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам : Закон України від 16.11.2000 р. № 2109-III // Офіційний вісник України. – 2000. – № 12. – С. 14–22.
 12. Про Комплексну програму розв'язання проблем інвалідності : постанова Кабінету Міністрів України 27.01.1992 р. № 31 // Офіційний вісник України. – 1992. – № 2. – С. 8–10.
 13. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-12 // Офіційний вісник України. – 1991. – № 4. – С. 15–27.
 14. Про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року : Указ Президента України від 24.05.2000 р. № 717/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 5. – С. 5–30.
 14. Про соціальні послуги : Закон України від 01.01.2004 р. № 44 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2. – С. 5–30.
 15. *Склярєнко Ю.* Створення середовища життєдіяльності для інвалідів це перехід до більш високого рівня комфорту для всіх людей / Ю. Склярєнко // Вісник НУ «Львівська політехніка». Архітектура. – 2004. – № 505. – С. 306–328.
 16. *Скуратівський В. А.* Соціальна політика / В. А. Скуратівський, О. М. Палій, Е. М. Лібанова. – К. : Видавництво 7, 2000. – 360 с.
 17. Соціальна робота : короткий енциклопед.словник. –М. : ИНФРА-М, 1997. – 227 с.
 18. Соціальна робота: теорія й практика : учеб. пособие / отв. ред., проф. Е. И. Холостова. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 427 с.
 19. *Холостова Е. И.* Социальная политика : учеб. пособие / Е. И. Холостова. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 250 с.

Tkachenko E. I. Civil society, social policy, problems of disability.

Investigational instruments of social policy in relation to social defence of citizens. The grounded perfections of mechanisms of social defence of population, problem invalids and increase of standard of living of citizens, are considered in modern terms.

Key words: social policy, instruments of social policy, public social policy, invalids, social help, social service, social protected.

Ткаченко Е. И. Гражданское общество, социальная политика, проблемы

инвалидности.

Исследованы инструменты социальной политики относительно социальной защиты граждан. Рассмотрены обоснованные совершенствование механизмов социальной защиты населения, проблемы инвалидности и повышение уровня жизни граждан в современных условиях.

Ключевые слова: социальная политика, инструменты социальной политики, государственная социальная политика, инвалиды, социальная помощь, социальное обслуживание, социальная защищенность.